

CORIDORUL STRATEGIC ENERGETIC ÎN GEOPOLITICA ȘI GEOSTRATEGIA SPAȚIULUI EURO-ASIATIC

Gheorghe VĂDUVA

Abstract

The new security environment - on European, Euro-Atlantic and Eurasian level- was reconfigured by NATO and EU enlargement, resettlement of the power centers based on some strategic partnership support and fight for resources. These strategic corridors need to be considered and analyzed both from an optimistic perspective (due to the partnerships) and in a less optimistic one, connected with the history's lessons and phantoms, population mix, different religions, cultures, prejudices and the interests' game involved in this fight for resources.

Cuvinte-cheie: Marea Neagră, coridor energetic, strategic, resurse, euro-asiatic, politică, strategie

Marea platformă eurasiatică a fost, este și va fi totdeauna generatoare de resurse, de mișcare și de conflicte. Spațiul extrem de diversificat, măturat continuu de furtunile populațiilor foaiierului perturbator grupat în heartland-ul lui Makinder și borduit de rimland-ul lui Spykman, va fi totdeauna flexibil, inepuizabil și, pe această bază, plin de surprize. Nimeni nu știe cu certitudine ce se ascunde sub platforma Siberiei și sub cea a Ikuției, ce tărâmurii drenează Obi și Ienisei, cum se prezintă lenaland-ul cu adevărat sau ce ascund groapa Marianelor și Himalaya, deșertul Kara-Kum sau lanțul Munților Tianșan. Singura certitudine o reprezintă acest coridor strategic al resurselor energetice, care se întinde de la Marea Neagră până dincolo de Asia Centrală. După ce Orientul Mijlociu a intrat și a ieșit, iarăși a intrat și iarăși a ieșit, așa cum a ieșit, și iarăși a intrat și nu a mai ieșit din vizibilele sau ascunsele bătălii pentru petrol, coridorul strategic al resurselor central asiatică pare să atragă și să configureze o nouă politică și o nouă strategie în veșnica bătălie pentru resurse: politica și strategia confruntării prin... parteneriate strategice.

Petrol, politică și strategie

Vorbim de conceptul de *petrol provenit din și prin fosilizarea biosferei de odinioară* și de trimiterea ei sub pământ, adică de teoria și practica petrolului fosilizat. Potrivit acestei teorii, petrolul s-a format prin fosilizarea unui material biologic din vremuri străvechi (dinozauri, plante uriașe) și, din acest motiv, ele este epuizabil. Mulți dintre geologi au preconizat de mai multe ori limita în timp a rezervelor de petrol ale planetei, de unde și *teoria vârfului petrolifer*, susținută îndeosebi de către occidentali, potrivit căreia rezervele de petrol se vor epuiza într-un interval de timp previzibil și calculabil. Ultima previziune a fost pentru anul 2012. Or este puțin probabil că, în următorii doi ani, se vor epuiza rezervele de petrol ale planetei, oricât de mult va crește consumul american și cel chinez.

Efectul politic și strategic al acestei teorii este competiția pentru controlul rezervelor de petrol și al rutelor care duc la acesta, adică *războiul petrolului*. Un război necruțător, care îmbracă toate formele și formulele – de la cele de amenințare la cele de atrăgătoare, de la cele economice, informaționale, mediatice și psihologice la cele militare – și creează panică și derută în întreaga lume, pentru că, în momentul de față, omenirea se află încă pe panta de ascensiune a civilizației petrolului. Tot ce există pe lumea aceasta funcționează pe suport energetic de petrol. Cine va schimba asta? Când și cum se va trece de la civilizația petrolului la cea a atomului, spre exemplu? Pentru că, următoarea epocă istorică în civilizația energetică a omenirii, va fi, considerăm noi, cea a *civilizației atomului*. Lumea se va întoarce astfel la energia ei primară, la energia Cosmosului, la energia Universului care, după opinia noastră, nu poate fi decât nucleară. Nu ne îndoim nici o clipă de acesta adevăr. Primele încercări s-au făcut pe cele două planuri: al *distrugerii* și al *construirii*. Planul distrugerii se materializează prin crearea armei nucleare și folosirea ei la Hiroshima și Nagasaki, precum și prin dezvoltarea unui arsenal nuclear uriaș și amenințător, iar cel de al doilea, prin crearea centralelor nucleare. Pe plan energetic civilizațional, păstrând desigur proporțiile, ceea ce s-a obținut până acum în domeniul energiei nucleare se aseamănă cu primele rezultate în folosirea acelor flinte primitive, care se încărcău pe la gura țevii, de aprindeau

cu cremene, făceau un zgomot îngrozitor, erau periculoase pentru cine le folosea și nu băteau decât ... 60-80 de metri, pe când arcașii englezi trimiteau săgețile la peste două sute de metri, cu o precizie uimitoare... Și totuși, arma de foc a învins...

Există, de fapt, două teorii. Adepții occidentali ai „vârfului petrolifer”, potrivit căreia zăcămintele de petrol sunt de natură organică, produse prin fosilizarea dinozaurilor și a vegetației din epocile trecute și „*teoria abiotică*”, descoperită de ruși prin anii ‘50, dar cu origini foarte vechi în lumea științifică, potrivit căreia zăcămintele de petrol nu sunt rezultate din fosilizarea vegetalelor și animalelor preistorice, ci provin din activitatea interioară a pământului, prin combinarea, la temperaturi înalte și presiuni foarte mari, a unor elemente esențiale.

Începând cu anii ‘50, ei consideră că teoria americană a originii biologice a petrolului este absurdă și nu poate fi dovedită științific. Începând cu 1940, oamenii de știință de la Institutul de Geofizică al Academiei de Științe din Rusia și ai Institutului de Geologie al Academiei ucrainene au început o cercetare fundamentală pe această temă. În 1956, profesorul Vladimir Porfiriev a dat următorul răspuns: „Petrolul brut și gazul natural n-au nici o relație imanentă cu substanțele biologice care se formează la suprafața terestră. Acestea sunt elemente care vin din profunzimi abisale”. Teoria aceasta s-a numit „*teoria abiotică*” privind originea petrolului. Potrivit acestei teorii, rezervele nu sunt limitate decât prin masa de hidrogen anorganic care se găsește în profunzimile Pământului încă de la creația lumii. S-a constatat, de asemenea, că zăcămintele de petrol se refac. Petrolul se formează la adâncimi mari, la temperaturi înalte și presiuni foarte mari, ca diamantul. Sub efectul presiunilor puternice, este împins sub scoarța pământului, prin procese de erupție rece.¹

Această teorie nu a fost difuzată în Occident. Abia de câțiva ani au început să apară unele articole care vorbesc despre ea. O astfel de teorie, acceptată și aplicată, ar face caducă bătălia pentru resursele energetice, întrucât, cu tehnologiile adecvate de forare la mari adâncimi, aceste resurse pot fi găsite și în alte locuri sau, în orice caz, cele existente sunt, practic inepuizabile. Și atunci, la ce bun acest război din Irak?!

Dar, deocamdată, vorbim de coridorul strategic energetic. La acest imens bazin al resurselor care se suprapune, practic, peste o mare parte din foaierul perturbator² de odinioară, se poate ajunge prin Rusia, prin China, prin Afghanistan, prin coridorul asiatic islamic și prin Marea Neagră. Într-un fel, am putea spune că Marea Neagră chiar face parte din acest spațiu strategic al hidrocarburilor, ca poartă europeană sau euro-atlantică, deschisă sau închisă, în funcție de nevoi și interese. De aceea, nu încapă nici o îndoială că Marea Neagră joacă și va juca și în continuare un rol foarte important în strategia reconfigurării spațiului eurasiatic, în viziune europeană și euro-atlantică, dar și eurasiatică. Este o zonă de falie și de confluență, de unde se conturează realități complexe, contrastante, dar și numeroase perspective. Desigur, Marea Neagră nu are o importanță în sine, doar ca spațiu de confluență și de contrast, ci mai ales prin direcțiile de valoare strategică ce se deschid de aici și care, în același timp, converg aici. Există direcții sau coridoare strategice europene și direcții de importanță strategică asiatică. Marea Neagră îndeplinește rolul de *sinapsă strategică* între acestea. Aceste direcții (coridoare, culoare) sunt:

Pentru zona europeană:

- culoarul strategic maritim (Marea Neagră, Strâmtoarea, Marea Mediterană);
- culoarul strategic al Dunării;
- culoarul strategic nord-european, situat la nord de lanțul muntos european (Marea Neagră se leagă de acest culoar prin rocada strategică reprezentată de spațiul dintre Prut și Nistru și prin direcția strategică ucraineană).

Cel de al patrulea culoar strategic pentru zona europeană este *culoarul strategic baltic*, dar acesta nu se află în zona coridorului strategic energetic, ci în nordul continentului, având o importanță colosală pentru reconfigurarea rețelei de transport energetic prin conducte (proiectul North Stream)

Pentru zona asiatică:

- culoarul (spațiul) strategic energetic (Caucaz, Marea Caspică, Asia Centrală);
- culoarul (spațiul) strategic sud-vest asiatic (Marea Neagră, Turcia, Irak, Iran, Golful Persic, prin Câmpia Mesopotamiei);
- culoarul (spațiul) strategic Don, Volga, Siberia Vestică;

¹ http://www.horizons-et-debats.ch/36/36_12.htm, William Engdahl, *Le mythe des stocks illimités. Les réserves pétrolières dans les profondeurs du globe*

² Foaierul perturbator se întindea între Marea Caspică și Manciuria și a reprezentat spațiul de migrația a populațiilor războinice spre Vest.

- direcția strategică ucraineano-poloneză.

Fiecare dintre aceste culoare (spații, coridoare, direcții) își are importanța sa deosebită. De-a lungul istoriei, aceste culoare (spații, coridoare, direcții) strategice au fost mai mult sau mai puțin active, în funcție de situația politică, economică, socială și militară a Europei și de cea a Asiei, dar niciodată n-au încetat să existe și să fie luate în considerație, într-o formă sau alta.

Zona caucaziană este ea însăși o zonă de falie, un spațiu în care, datorită numeroaselor determinări, există un amalgam de populații, de culturi, de mentalități și de interese. Unele endogene, altele de influență exterioară din vecinătatea imediată, altele complet exterioare, care vin din zona marilor puteri, a organizațiilor internaționale și a altor entități.

În noua reconfigurare (europeană, euro-atlantică și eurasiatică) a mediului de securitate, prin extinderea NATO și a Uniunii Europene și reșezarea centrelor de putere pe suportul unor parteneriate strategice și, deopotrivă, pe cel al bătăliei pentru resurse, aceste direcții se cer privite și analizate atât într-o perspectivă optimistă (datorită parteneriatelor), cât și în una mai puțin optimistă, care ține de lecțiile și fantezmele istoriei, de amestecul de populații, de religii, de culturi, de prejudecăți și de jocul intereselor în această confruntare pentru resurse.

Cel mai semnificativ dintre aceste coridoare strategice, în noua realitate a unei NATO extinse și a unei Uniuni Europene cu granițele sud-estice exterioare pe Prut și în Marea Neagră, este, fără îndoială, cel energetic. Mai ales că Uniunea Europeană importă 75 % din necesarul ei de energie din această zonă. Acesta este un coridor sau un spațiu eurasiatic median, situat între *heartland*-ul despre care scria britanicul Halford Mackinder, sau la marginea acestuia, și *rimland*-ul (Iran, Pakistan, India, Indochina, coastele oceanice ale teritoriului chinez) despre care vorbea americanul Nicolas Spykman, cu determinări complexe și influențe multiple, în rețea și, în același timp, în mozaic. Cele mai importante dintre aceste determinări sunt următoarele:

- ◆ spațiul Caucaz, Marea Caspică, Asia Centrală corespunde cu un tronson marcant din vechiul drum al mătăsii;
- ◆ se situează într-o zonă care este, deopotrivă, de falie, de confluență și de confruntare;
- ◆ face parte din coridorul islamic;
- ◆ cuprinde o parte însemnată din vechiul foaier perturbator din Antichitate și Evul Mediu, care se întindea între Caspică și Manciuria;
- ◆ este o zonă conflictuală, cu foarte multe probleme.

Actuala configurație a zonei la care ne referim este și un rezultat al bătăliilor anterioare pentru acest spațiu, care au avut cel puțin două obiective fundamentale:

- ◆ desființarea sau dezamorsarea foaierei perturbator;
- ◆ controlul resurselor energetice.

Urmarea directă a primului obiectiv a fost amestecul de populații (în Kazahstan, spre exemplu, sunt 40% cazahi, 36% ruși și 4%, turci, tătari, polonezi etc.), iar efectul celui de al doilea este o bătălie deschisă și redeschisă mereu, adică o bătălie continuă, pentru controlul și valorificarea resurselor.

Presiunile care se exercită asupra acestui spațiu sunt și ele numeroase și greu de armonizat și de răspuns la ele. Unele sunt presiuni exterioare și provin, îndeosebi, din jocul de interese al centrelor de putere mondială și regională și al altor entități privind resursele energetice și mediul de securitate. Mediul de securitate este determinat de politica de parteneriat sau de confruntare în ceea ce privește, în primul rând, aceste resurse.

Presiunile asupra coridorului energetic principal sau esențial sunt numeroase, pe suporturi endogene și exogene, concentrice și în creștere. Aceste presiuni sunt exercitate, într-o formă sau alta, de următoarele centre de putere și entități:

- *Federația Rusă*, care deține principalul sistem de conducte pentru transportul hidrocarburilor și dorește să-și mențină controlul strategic asupra resurselor Caspice și Asiei Centrale, stabilitatea la frontierele sale și controlul migrației islamice în Siberia, dar prin cu totul alte metode decât cele imperiale de odinioară;

- *Statele Unite ale Americii*, care doresc nu numai ca firmele americane să aibă un rol important în valorificarea resurselor energetice din zonă, ci și, subsumat strategiei de gestionare a crizelor și de combatere a terorismului, un mediu de securitate caracterizat de stabilitate politică, economică și strategică, religioasă și culturală, care să prevină conflictele majore și să se alinieze luptei împotriva rețelelor teroriste;

- *NATO*, care dorește controlul strategic al situației din zonă, prevenirea amenințărilor asimetrice și a conflictelor majore și protejarea intereselor europene și euro-atlantice;

- *Uniunea Europeană*, care dorește extinderea, în continuare, în zona Caucazului, accesul major la resursele energetice caspice și folosirea acestui coridor în relațiile cu China și cu Asia de Sud-Est;
- *China*, care dorește relații de bună vecinătate cu țările din Asia Centrală, accesul la resursele energetice, continuarea în ritm rapid a dezvoltării sale economice și echilibrarea situației economice din zonă;
- *Japonia*, care dorește accesul la resursele energetice, construirea unor conducte cu terminale accesibile Japoniei și stabilitatea în zonă;
- *Turcia*, care dorește creșterea rolului său stabilizator în zonă, accesul la resurse, combaterea terorismului și prevenirea conflictelor și diferendelor etnice și religioase;
- *Iranul* și alte țări din coridorul islamic, care doresc valorificarea în folos propriu a resurselor și creșterea influenței în zonă.

Presiunile care rezultă din parteneriatele strategice sunt, în general, stabilizatoare, iar confruntările dintre marile puteri, centrele de putere și factorii exteriori interesați de zonă, deși sunt destul de vizibile, cedează încet, încet (dar nu pe deplin) locul unor colaborări în care sunt implicate Federația Rusă, Uniunea Europeană, Statele Unite și China.

Există și o serie de alte presiuni externe, deosebit de periculoase, din partea rețelelor teroriste, a traficantilor de droguri, a crimei organizate, care urmăresc menținerea contrastelor, a tensiunilor și situației incerte necesare pentru activități ilegale, producerea și valorificarea materiei prime pentru traficul de droguri, conexarea la resursele de materii prime pentru droguri din Asia de Sud-Est și activarea continuă, pe această bază, a foaietului perturbator.

Ceea ce îngrijorează foarte mult sunt presiunile interne. Ele pun încă sub semnul instabilității întreaga zonă, de unde rezultă că procesul de anihilare a foaietului perturbator încă nu s-a încheiat. Aceste presiuni sunt numeroase. Unele sunt moștenite de secole, altele poartă amprenta mutațiilor strategice produse la sfârșitul secolului al XX-lea, prin destrămarea Uniunii Sovietice și prin reușita strategiei de îndiguire aplicată de Statele Unite în decursul Războiului Rece. Cele mai multe rezultă însă din intersecția problemelor economice și sociale grave cu care se confruntă țările din zonă, măcinate ele însele de numeroase contraste, și presiunile externe subterane exercitate de rețelele teroriste zonale și transfrontaliere, de traficanți, de alte cercuri de interese, dar și de marile puteri interesate pentru controlul zonei.

Jocul petrolului. *De fapt, coridorul Caucaz, Marea Caspică, Asia Centrală este un coridor strategic al resurselor energetice. Se apreciază că deșertul Karakum din Turkmenistan deține locul trei în lume în ceea ce privește rezervele de gaze naturale (3 trilioane metri cubi și șase miliarde barili de petrol).* În 2007, administrația Bush a făcut eforturi mari pentru dezvoltarea unor noi linii de tranzit și a unor noi infrastructuri de transport a resurselor caspice și din Asia Centrală, care să ocolească Rusia. Washingtonul a insistat să fie aplicate propunerile sale pentru construirea unor petroducte și gazoducte care să lege Kazahstanul și Turkmenistanul de Europa, prin Marea Caspică. Cu același scop, au fost prevăzute noi conducte care să conecteze oleoductul Baku-Tbiklisi-Ceyhan (BTC) cu gazoductul Baku-Erzum. Acest gazoduct ar face, din Turcia, un *nod energetic* pentru Europa, îndatorând astfel Uniunea Europeană față de Turcia, și accelerând procesul de primire a acestei țări în comunitatea continentului european.

Proiectul Nabucco are aceeași motivație: aducerea gazului din Asia Centrală, îndeosebi din Turkmenistan, în Uniunea Europeană. La aceste politici și strategii, Rusia a aplicat politici și contra-strategii pe măsură, făcând să crească și mai mult dependențele țărilor Uniunii Europene față de infrastructurile rusești de transport și de resursele energetice rusești. În luna mai 2007, în cadrul unui summit tripartit desfășurat în orașul Turkmenbashi din Turkmenistan, Vladimir Putin (pe atunci, președintele Rusiei, acum prim-ministru), omologul său din Kazahstan și cel din Turkmenistan au semnat o *declarație de intenție* pentru a aduce la zi și a extinde gazoductele din Kazahstan și Turkmenistan de-a lungul coastelor Mării Caspice direct către Rusia. Este vorba de două conducte destinate aproape în exclusivitate transportului gazului din Turkmenistan în Rusia. Aceasta a cumpărat aproape în întregime gazul turkmen pe o perioadă de un sfert de secol.

Statele Unite și UE au încercat să determine Turkmenistanul să rezilieze acest contract, dar n-au reușit. În decursul anului 2007, Washingtonul a trimis 16 delegații la Ashgabat, capitala turkmenă, pentru a soluționa această problemă, dar, pe 12 decembrie 2007, acordul cu Rusia a fost semnat. S-a încheiat astfel una dintre cele mai dure bătălii din zona geoenergetică central-asiatică din perioada post-sovietică. Câștigarea de către Moscova a acestei bătălii pune mari probleme proiectului Nabucco, care va trebui să găsească și alte surse de gaz în afară de cele din Turkmenistan și Kazahstan. Propunerile făcute de Statele Unite pentru construirea unei conducte

trans-caspice și realizarea proiectului Nabucco depind în cea mai mare măsură de gazul turkmen și kazah. Viitorul acestor proiecte devine astfel discutabil, chiar nesigur.

În această situație, Europa este obligată să se orienteze și spre gazul iranian. Dar Iranul se află deja într-o strânsă conexiune geopolitică cu Rusia. Mai mult, Rusia a angajat Austria, în același an, într-un parteneriat energetic semnificativ. Această țară devine astfel o bază pentru expansiunea Gazprom pe teritoriul european. În Austria, Gazprom va construi un fel de *centru al gazului natural pentru Europa Centrală* și, la Baumgarten, cel mai mare *centru din zonă de gestionare a tranzitului gazifer spre Europa Occidentală*. Austria devine astfel un *centru de interes energetic*, o zonă-suport pentru o viitoare reconfigurare a structurilor și infrastructurilor energetice eurasiatice, în care Rusia deține inițiativa strategică.

La ora actuală, din această zonă se construiesc conducte pentru aprovizionarea Japoniei și Vestului. Atât în construcția acestor conducte, cât, mai ales, în forarea și extracția hidrocarburilor, sunt prezente numeroase companii americane și britanice, rusești, chineze și chiar japoneze.

Unele studii apreciază că Marea Caspică are 17 miliarde barili de petrol, ceea ce echivalează cu o treime din rezervele de petrol ale Venezuelei, una dintre principalele furnizoare de resurse energetice pentru Statele Unite. Întregul Bazin caspic, după alte estimări, ar conține 200 miliarde barili de petrol, adică de 33 de ori mai mult decât posesiunile din Alaska de Nord ale SUA, în valoare de 4 trilioane dolari (la nivelul anului 2001).

Rezervele de petrol pentru litoralul caspic (iranian, azer, kazah, turkmen și rus) se estimează a fi de 25 miliarde tone metrice, ceea ce reprezintă 15% din rezervele mondiale de petrol și 50% din rezervele mondiale de gaz.

Cea mai dificilă problemă o reprezintă transportul petrolului și gazelor naturale, mai exact, costurile acestor transporturi. Costul transportului petrolului din Golful Persic este 2-5 \$ pe tonă, pentru petrolul din Marea Nordului, de 10 \$, pentru petrolul din Marea Caspică, de 17 \$, iar pentru petrolul siberian, de 35-45 \$.³ Singura conductă din zona Mării Caspice – Baku, Groznâi, Novorosiisk – trece, deci, prin Cecenia, de unde și marile probleme care se pun acolo, în condițiile crizei. Rușii aveau o singură alternativă: ocolesc Cecenia sau supun Cecenia. Miza confruntărilor din această provincie ține mai mult de traseul conductei decât de problemele etnice. Ei au realizat o conductă ocolitoare, dar, evident, nu au renunțat la cumințirea Ceceniei. Rusia a găsit soluția: a construit o conductă care ocolește Cecenia.

Zona Caucazului, Caspicii și Asiei Centrale nu poate fi analizată în afară rolului Rusiei în transportul petrolului. Ruta rusească are un sistem de conducte bine dezvoltat și transportă aproape întreaga cantitate de petrol și de gaz care se exploatează din Bazinul caspic. Rușii controlează resursele Mării Caspice de mai bine de un secol. Rusia, prin sistemul de transport, controlează sau încearcă să controleze industria petrolieră a Kazahstanului și a altor țări din zonă.

În 1997, consorțiul Mării Caspice, format din Chevron, Mobil, Lukoil și companiile publice petroliere din Oman și Kazahstan, a acceptat, la presiunile Rusiei, să construiască o conductă de 2 miliarde dolari din Kazahstan, prin Rusia, către Novorosiisk. Această rută deține controlul asupra petrolului din regiune. Ruta Baku, Groznâi, Novorosiisk a fost închisă o vreme, datorită situației de criză și faptului că în Cecenia se sustrăgea ilegal petrol pentru rafinăriile cecene⁴. Apoi rușii au construit o conductă ocolitoare și au reactivat ruta Baku, Novorosiisk. Tendința este de a aduce petrolul și, mai ales, gazul din Bazinul Caspic, din Turkmenistan și din Kazahstan spre nord-vest, în sistemul de conducte rusesc și a menține controlul asupra acestuia.

Există și o rută transcaucaziană. S-a constituit un consorțiu internațional petrolier - Compania Operativă Internațională a Azerbaidjanului (A.I.O.C.) din care fac parte companiile americane, în proporție de 40%, companiile britanice 19%, Azerbaidjan 10%, Lukoil 10%, Norvegia 8,6%, Japonia 4%, Turcia 6,8%, Arabia Saudită 1,8%. Consorțiul a construit ruta Baku, Supsa (Marea Neagră). Transportul se continuă, prin Marea Neagră, cu petroliere, dar Turcia, interesată de conducta Baku, Ceyhan, nu a dorit creșterea traficului. Ea a pus serioase restricții privind caracteristicile și gabaritul petrolierelor care trec prin strâmtori. Nici Rusia nu dorește acest lucru, întrucât conducta nu trece pe teritoriul ei. Conducta trece, de asemenea, prin zone instabile din punct de vedere politic, etnic și economic.

³ Locotenent-colonel (r) Lester W. Grau, *Hidrocarburile și o nouă regiune strategică: Marea Caspică și Asia Centrală*, în **Military Review**, mai-iunie 2001.

⁴ Conducta care trece pe la Groznâi era perforată de peste 100 de robinete prin care se sustrăgea ilegal petrolul necesar rafinăriilor cecene

Ruta Baku, Ceyhan – în prezent în exploatare – creează unele probleme care țin atât de instabilitatea zonei Nagorno-Karabah, cât și de traseul printr-o zonă muntoasă, destul de dificilă. Construirea unei astfel de conducte a avut însă o importanță strategică deosebită, întrucât s-a vizat diminuarea controlului rusesc asupra petrolului caspic, creșterea rolului Turciei în zonă, deci și al NATO, și implicarea și mai pronunțată a Statelor Unite în Mediterana de Est. S-a propus și varianta Baku, Supsa și, de aici, printr-o conductă subacvatică, Turcia, zona kurdă, Ceyhan. Această rută trebuia să fie conectată cu Turkmenistanul printr-o conductă subacvatică prin Marea Caspică. Proiectul, foarte costisitor și greu de impus (era necesară aprobarea tuturor țărilor din regiune), nu s-a finalizat.

Iranul deține și el un sistem de conducte funcțional, îndeosebi din sudul Caspicii către Golful Persic și a realizat acorduri cu o serie de companii din Franța, Italia, Olanda, Spania, China, India și Rusia. Inclusiv companiile americane sunt interesate de această rută, dar, până la războiul din martie asupra Irakului, accesul lor era limitat datorită faptului că guvernul american acuză Iranul că sprijină terorismul și impune sancțiuni asupra acestuia. După ce a fost înlăturat Saddam Hussein de la putere, situația din Irak, deși încă foarte complicată și incertă, se va stabili, cu timpul, iar relațiile Statelor Unite cu Iranul vor cunoaște, probabil, un curs pozitiv, în pofida faptului că Iranul este suspectat că dezvoltă un program nuclear pentru a se dota cu mijloace nucleare ofensive.

Există, cel puțin în proiecte, și o rută afghană. Aceasta vizează construirea de conducte din Asia Centrală, prin Afghanistan, spre Karaci. Costul se estimează la 1,9 miliarde dolari. Deocamdată, Afghanistanul este instabil și companiile care sunt în măsură să facă astfel de investigații nu pot risca. Dar de aici nu rezultă că s-a renunțat la acest proiect. Stabilizarea Afghanistanului este importantă, atât pentru realizarea proiectelor de acest fel de care se interesează numeroase companii americane, chineze și japoneze, cât și pentru dezvoltarea acestei țări, aflată de sute de ani într-o zonă a bătăliilor încrucișate. Mai mult, recent, s-au descoperit, în această țară, uriașe zăcăminte de litium și de ale minerale strategice, ceea ce schimbă aproape complet ecuația geopolitică și geostrategică a zonei.

Se are, de asemenea, în vedere și ruta chineză. Aceasta vizează transportul petrolului din Asia Centrală spre uriașa piață chineză și spre cea pacifică. Această rută ar fi convergentă cu viitoarele rute siberiene care vor viza transportul petrolului din zona respectivă spre forumul Asia de Nord-Est din care fac parte Rusia, Japonia, China și Coreea de Sud. De aici rezultă numeroase implicații, care fac obiectul unor parteneriate strategice de mare deschidere, cum sunt cele Rusia-Statele Unite și Rusia-China, Rusia-India, India-Statele Unite, precum și relațiile din ce în ce mai strânse ale Rusiei și Chinei cu Japonia (Japonia are cel mai mare capital pe piața chineză) și mai ales cu Uniunea Europeană, care se implică în Extremul Orient și în spațiul țărilor Asiei de Sud-Est.

În problematica resurselor din coridorul energetic Caucaz, Marea Caspică, Asia Centrală, sunt elaborate sute de proiecte, declanșându-se o adevărată bătălie pentru controlul acestora.

Creșterea interesului european, american, chinez și japonez pentru exploatarea și transportul petrolului și, mai ales, al gazului din această zonă spre marii consumatori nu a rezolvat marile probleme economice și sociale cu care se confruntă țările din acest spațiu și care nu diferă foarte mult de la o țară la alta.

Efectul de falie

Zona Caucazului (Rusia, Azerbaidjan, Armenia, Georgia) este o zonă de falie, cu numeroase probleme economice, sociale, etnice și religioase. Această caracteristică este în contrast cu o altă dimensiune esențială a spațiului caucazian, cea de zonă de confluență terestră între două mări și între două mari civilizații – cea ortodoxă și cea islamică – și cu darul Caucazului de a fi tangent la Marea Caspică și a adăposti astfel resurse energetice sau rute de transport al acestora.

De-a lungul secolelor, în bătălia pentru Caucaz și pentru resurse, Rusia este cea care a câștigat cel mai mult, în momentul de față ea deținând jumătate din ceea ce se înțelege prin spațiul caucazian, pe care se află o serie de republici autonome, printre care și Cecenia.

La summit-ul CSI de la Yalta, din septembrie 2003, Vladimir Putin a anunțat înființarea unei noi baze militare la Novorosiisk. Acest lucru este foarte interesant, portul Novorosiisk fiind, deopotrivă, terminal al conductei Baku, Groznai, Novorosiisk⁵, cât și punct de tranzit în transportul mixt al petrolului (conductă-tanc

^{5 5} www.studiidesecuritate.ro, STUDII DE SECURITATE, Nr. 1/2003.

petrolier). De unde rezultă în mod clar intenția Rusiei de a nu pierde controlul Caucazului. Războiul din Georgia din vara anului 2008 reprezintă un *fait accompli* în ceea ce privește poziționarea Rusiei în reconfigurarea geopolitică a spațiului eurasiatic, în care se include și terminalul Marea Neagră, sau, în orice caz, a zonei de conexiune, a zonei-tampon, dintre consumatorul european și euroatlantic de resurse energetice și spațiul generator de astfel de resurse, controlat de Rusia.

Conducta Vestul Siberiei – Murmansk aduce în prim-plan una din expresiile concrete ale sensului parteneriatului strategic Rusia – Statele Unite: *domeniul energetic*. Proiectul a fost inițiat la 1 iunie 2003, la Sankt Petersburg, în timpul întâlnirii dintre George W. Bush și Vladimir Putin. A valorat 4 miliarde dolari și constă în construirea unei conducte care transportă petrolul din vestul Siberiei spre Murmansk și, de aici, cu ajutorul petrolierelor, în SUA. Conducta a fost gata în 2007. Dependența SUA de petrolul Orientului Mijlociu se va reduce astfel semnificativ, întrucât, se pare că peste 14% din petrolul necesar SUA va fi adus, începând cu 2010, din Rusia⁶.

Azerbaidjanul este un fel de stat-pivot în strategiile pentru exploatarea și transportul petrolului caspic. Miza este foarte mare. Companiile vestice au o prezență masivă, tradițională, în pofida conflictului încă nerezolvat din Nagorno-Karabah, iar proiectele construcției viitoarelor conducte sunt și ele generoase. Baku începe să se modernizeze, însă este lipsit de investiții străine în sectoarele non-energetice. Într-un fel, o parte dintre drumurile actuale și viitoare ale petrolului pornesc din Baku sau trec și vor trece prin Baku. Inclusiv magistrala Baku, Tbilisi Ceyhan (BTC). Azerbaidjanul are o populație de 7,7 milioane locuitori, alcătuită din azeri – 90%, daghestani – 3,2%, ruși 2,5%, armeni 2%, alți 2,3%⁷.

Armenia are o populație de 3,3 milioane locuitori: armeni 93%, azeri 3%, ruși 2% dar se pare că la sfârșitul lui 1993 majoritatea azerilor au emigrat din Armenia. Din punct de vedere religios, 94% din populație sunt armeni ortodocși.

Zona Azerbaidjan-Armenia rămâne, în cadrul regiunii Caucazului, una dintre zonele de criză și conflict. Datorită prezenței Occidentului și parteneriatului strategic Rusia – Statele Unite, precum și politicii de reforme din cele două țări, este posibil ca, o vreme, situația conflictuală din regiune să fie diminuată și ținută sub control.

După demisia președintelui Shevarnadze, situația din Georgia (populație - 4,9 milioane locuitori: 70,1% georgieni, 8,1% armeni, 6,3% ruși, 5,7% azeri, 3% osetieni, 1,8%, abhazi și 1,5% alții) nu s-a îmbunătățit. Georgia este o țară săracă. Resursele naturale sunt puține. Economia se bazează pe agricultură și pe turism. Oleoductul Baku, Tbilisi, Ceyhan, care transportă deja un milion de barili de petrol pe zi, și a gazoductului Baku, Tbilisi, Erzerum au adus investiții și locuri de muncă, dar nu în măsură suficientă. Mai mult, plierea Georgiei spre o filozofie occidentală și orientarea ei spre NATO și UE au determinat o reacție de puternic avertisment din partea Rusiei. Desigur, avertismentul nu vizează doar Georgia, ci cancelariile occidentale. Acestea au înțeles foarte bine acest avertisment și n-au trecut dincolo de o retorică ponderată. În schimb, proiectul North Stream, care va aduce gazul rusesc în Germania și în toate țările din zonă, este deja în derulare.

Georgia are încă probleme de frontieră cu Rusia, cu minoritatea armeană, dar și cu Adjaria. În urma războiului, acestea nu s-au ameliorat, ci, dimpotrivă, recunoașterea de către Rusia a independenței Osetiei de Sud și Abhaziei a creat un alt *fait accompli* primejdios. Se întâmplase la fel și cu provincia Kosovo. Amestecul marilor puteri în soarta țărilor mici, incomode sau cu un anumit rol în configurări și reconfigurări strategice, este un fapt de notorietate. S-a sperat ca, după ce și-a ales un nou președinte, Georgia să primească un sprijin mai substanțial din partea Occidentului, interesat atât în asigurarea securității construcției noilor rute de transport al petrolului și gazelor naturale, cât și, legat de aceasta, de stabilizarea zonei. Dar realitatea a fost cu totul alta.

Marea de deasupra petrolului

După Orientul Mijlociu, Marea Caspică este a doua zonă de importanță strategică, datorită petrolului și gazelor naturale. Ea este cu totul specială, datorită mutațiilor profunde care s-au produs aici, statutului juridic deosebit al Mării Caspice și situației populației, economiilor și nevoii de identitate a țărilor riverane, dar și interesului deosebit al marilor puteri, în speță, al Statelor Unite, Rusiei, Chinei, Uniunii Europene, Japoniei și Iranului. Deci avem de a face cu o nouă zonă de parteneriat și, în același timp, confruntare.

⁶ Cotidianul Ziua, 5 noiembrie 2003, p.15.

⁷ www.cia.gov, FactBook, 2003.

Dezmembrarea Uniunii Sovietice și ieșirea țărilor riverane de sub controlul nemijlocit al acesteia a creat posibilitatea reconstrucției adevăratei identități statale și zonale pentru aceste țări, dar și a unor noi confruntări în regiune, unor influențe venite din toate spectrele de interese.

Cândva, sub sovietici, acest spațiu petrolier fusese aproape uitat. Ca urmare, el nu producea decât 3% din producția de petrol a Uniunii Sovietice.

Apariția unor noi state riverane independente – Azerbaidjan, Kazahstan și Turkmenistan – și reevaluarea concomitentă a rezervelor de petrol și de gaze naturale au modificat profund situația geopolitică a bazinului.

1. Bazinul caspic are un rol foarte important în geopolitica zonei și în strategia hidrocarburilor. Hidrocarburi de aici se cunosc încă din Evul Mediu. Au început să fie exploatare în peninsula Apcheron în a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Întrucât nu dispunea de capitalul necesar, Rusia a liberalizat exploatarea și a deschis concesiile pentru mai multe societăți occidentale, între care Royal Deutch Shell și Petroleum Production Company ale fraților Nobel.

Investițiile mari și introducerea noilor tehnici au făcut să crească rapid producția. În 1898, aceasta atingea 10 milioane tone, Baku depășind atunci Statele Unite. Companiile petroliere se confruntau deja cu numeroase probleme. În 1895, guvernul rus, temându-se că pierde controlul rezervelor Azerbaidjanului, a rupt un contract între o companie locală și consorțiul American Standard Oil și familia Rotschild.

Se pune și în acel timp problema transportului petrolului din Bazinul caspic spre marile centre industriale europene.

S-au descoperit noi zone petroliere. În 1901, petrolul din Caspica reprezenta doar 50% din producția mondială și, câțiva ani mai târziu, mai puțin de 10%. Totuși, Baku prezenta o importanță economică și strategică considerabilă.

În 1918 și în 1919, Azerbaidjanul a fost ocupat de britanici. În 1942, ofensiva Wermachtului spre această zonă s-a împotmolit.

A urmat o fază de declin neîntrerupt. Descoperirea și exploatarea unor zăcăminte de petrol în bazinul fluviului Volga și în Siberia au făcut ca, în 1991, ponderea exploatarei petrolului din Bazinul caspic să reprezinte doar 3% din producția sovietică.

2. Actualmente, nu există un consens în ceea ce privește potențialul caspic referitor la producția și exportarea de hidrocarburi. Câteodată, acesta este comparat cu Marea Nordului, câteodată i se zice un nou Orient Mijlociu. Nu există date foarte certe, clare. Noile țări riverane Mării Caspice (după dezmembrarea Uniunii Sovietice), preocupate de a atrage investitori străini, se pare că au exagerat și încă exagerează cantitatea resurselor. Interesul de a supraevalua sau, dimpotrivă, a diminua, rezervele din Bazinul caspic îl au de asemenea și unele mari puteri, în funcție de rolul jucat de ele în zonă sau pe care intenționează să-l joace. Rezervele probate ale Azerbaidjanului, Kazahstanului, Turkmenistanului și Uzbekistanului reprezintă 7.500 miliarde metri cubi de gaz și 2,2 miliarde tone de petrol, respectiv 5,5% și 1,9% din rezervele mondiale (estimarea este făcută în 1997).

Aceste cifre sunt comparabile cu datele despre Marea Nordului ale cărei rezerve sunt, după 30 de ani de exploatare, 2,25 miliarde tone (Gt).

Cifrele referitoare la Bazinul caspic variază însă foarte mult de la o sursă la alta. Spre exemplu, US Department of Energy, într-un raport remis în primăvara anului 1997 Congresului, evaluează la 24 miliarde tone de petrol. Două studii publicate de Institutul Internațional de Studii Strategice din Londra (IISS) și Fundația J. Baker atrag atenția asupra relativității importanței Bazinului caspic și subliniază incertitudinile economice și politice cărora le este supusă evaluarea și dezvoltarea hidrocarburilor de aici. După părerea majorității responsabililor sectorului petrolier, potențialul caspic nu depășește o zecime din cel al celui Orientului Mijlociu, care dispune de 66% din rezervele probate mondiale de petrol și de 33% din cele de gaze naturale.

3. Producția anuală a noilor state independente ar fi trebui să se situeze, în anul 2010, potrivit estimărilor făcute de Agenția Internațională de Energie (AIE), undeva între 138 milioane tone (Mt) – ipoteza de bază – și 194 Mt – ipoteza cea mai ridicată –, pentru petrol, și între 164 și 201 miliarde metri cubi gaze naturale, estimări apropiate de cele avansate de Wood Mackenzie Consultancy și de Centrul de Studii Internaționale de Strategie (CSIS) de la Washington.

AIE evalua potențialul de export anual al acelor patru state în anul 2010 la 75 - 117 milioane tone petrol și 75 miliarde metri cubi de gaze naturale.

Acest potențial rămâne modest în comparație cu cererea mondială pe care Institutul Francez de Petrol care o estimează a fi de 4,5 miliarde tone.

4. **Dorințele sunt și ele numeroase:**

- Statele riverane doresc valorificarea bogățiilor pentru procurarea mijloacelor de dezvoltare autonomă și de consolidare a independenței.

- Azerbaidjanul și Kazahstanul și, într-o mai mică măsură, Turkmenistanul fac apel la companiile petrolifere occidentale pentru a-și pune în valoare zăcămintele.

Proiectele internaționale se multiplică rapid, investițiile străine modificând considerabil situația economică și politică regională.

5. **Statutul juridic al Mării Caspice.** Una dintre problemele complicate ale acestui spațiu strategic energetic este cea a statutului juridic al Caspicei. Numărul statelor riverane, după dezmembrarea Uniunii Sovietice, a crescut de la două (Uniunea Sovietică și Iran) la cinci (Rusia, Azerbaidjan, Iran, Turkmenistan și Kazahstan). Această realitate pune, de două decenii, problema statutului juridic al Mării Caspice. Există, desigur, tratatele bilaterale ruso-persane, apoi cele sovieto-iraniene. Ridicată pentru prima oară în 1992, această problemă continuă să fie în miezul contradicțiilor dintre Rusia, Iran și actualele state independente. Este normal ca statele riverane să aibă poziții diferite, iar acest statut să fie adaptat realităților. Dar iată care sunt pozițiile țărilor riverane:

Poziția Rusiei: să se stabilească un regim de condominiu și să obțină un drept de veto asupra proiectelor petroliere ale Azerbaidjanului, Kazahstanului și Turkmenistanului. Din punctul de vedere al Rusiei, bulversările intervenite după 1991 nu afectează în nici un fel statutul Caspicii, așa cum a fost el definit prin tratatele din 1921 și 1940 și nu justifică o revizuire unilaterală a regimului juridic al acestei mări închise. Cele două subiecte de drept internațional - Iranul și URSS - rămân așa cum au fost. Ministrul afacerilor externe rus susținea că noile state în cauză au semnat, la 21 decembrie 1991, declarația de la Alma-Ata prin care se spune că țările membre ale CSI «... garantează respectarea angajamentelor internaționale subscrise de URSS.»

Rusia susține că Marea Caspică trebuie să rămână un spațiu economic și politic închis. Marea Caspică este o mare unde nu se aplică prevederile normelor de drept internațional. Ea nu poate face obiectul unui partaj, așa cum prevede Convenția ONU asupra dreptului maritim adoptată în 1982. Mai mult, Rusia își rezervă dreptul de a «restabili ordinea legală anterioară», în cazul unor măsuri unilaterale.

În așteptarea unui nou statut juridic, bogățiile Caspicii trebuie să fie recunoscute ca proprietate comună.

Kazahstanul și Azerbaidjanul recuză validitatea tratatelor sovieto-iraniene și se pronunță pentru delimitarea în Caspica a sectoarelor naționale.

Turkmenistanul a fost, inițial, de acord cu Rusia și Iranul.

Desconsiderând punctul de vedere rus, Kazahstanul și Azerbaidjanul au concesionat unilateral mari sectoare din Marea Caspică. În fața faptului împlinit, Rusia a trebuit să-și reconsidere poziția.

La 11-12 noiembrie, la Ashgabat, a avut loc un summit. Rusia a recunoscut dreptul fiecărui stat riveran de a-și exercita suveranitatea asupra unei fâșii de 45 de mile, zona situată dincolo rămânând proprietate comună. Kazahstanul și Azerbaidjanul au refuzat să semneze declarația finală comună.

În februarie 1998, Rusia a făcut noi propuneri mergând în sensul compromisului. Acesta a constatat în partajul fundului mării și menținerea sub jurisdicție comună a apelor de suprafață. Aceasta ar face imposibilă construirea de oleoducte și gazoducte transcaspice, eventualitate din ce în ce mai mult evocată de noile state independente și susținută activ de Washington. Se adaugă, la aceste poziții, teza potrivit căreia definirea Mării Caspice pe baza unui acord între state riverane exclude aplicabilitatea dreptului maritim. Nu este de acord cu internaționalizarea rețelelor Volga-Don și Volga Baltica, singurele căi de apă care leagă Marea Caspică de mările libere.

În aprilie 1998, s-a realizat un acord de principiu între Rusia și Kazahstan privind delimitarea sectoarelor naționale respective. Acest acord n-a primit asentimentul celorlalte state riverane. Azerbaidjanul a reiterat obiectivele sale referitoare la orice regim de condominiu – chiar și parțial –, subliniind incompatibilitatea sa cu legea fundamentală azeră.

Iranul se opune partajării Mării Caspice și nu recunoaște nici o legitimitate a acordurilor bilaterale în acest sens. Îngrijorată pentru a nu deteriora relațiile sale cu Teheranul, Moscova a subliniat că textul ruso-kazah nu pune în discuție statutul Mării Caspice și că tratatele din 1921 și 1940 rămân în vigoare până când statele riverane vor defini un nou regim juridic al acestei mări.

6. Trasarea conductelor. În Bazinul Caspic se bat cap în cap o mulțime de interese strategice. Jocul major al strategiilor îl constituie trasarea conductelor. Trei categorii de state sunt implicate în această luptă:

- state producătoare de petrol și gaz;
- țările susceptibile de a fi căi de tranzit;
- puterile „exterioare“.

Azerbaidjan, Kazahstan și Turkmenistan sunt pentru lărgirea oleoductelor ruse pentru exporturile lor.

Rusia posedă propria ei rețea moștenită de la URSS pe care o folosește și pentru a exercita presiuni asupra acestor țări, sperând să reorienteze prin aceasta influența sa în zonă. Până în acest moment, în pofida construcției conductei Baku-Ceyhan, a reușit pe deplin.

Această situație de cvasimonopol se consideră că trebuie să ia totuși sfârșit. Cele trei țări încep să vizeze trasee alternative. Această poziție este susținută și de țările de tranzit potențial ca Iranul și Turcia, pentru care obținerea unui oleoduct – în afară de avantajele financiare – ar constitui un vector de influență considerabilă legat de Europa și Statele Unite.

Europa și SUA sunt favorabile multiplicării căilor de transport al petrolului și gazelor naturale și vizează un «culoar eurasiatic» est-vest care să ajungă la Ceyhan. Acest oleoduct, deja realizat are un dublu avantaj în ochii Washingtonului:

- întărește rolul geopolitic al Turciei;
- contribuie la consolidarea noilor state independente, chiar dacă nu a reușit să le scoată pe deplin de sub influența Moscovei și Teheranului și să le treacă în zona de influență a Occidentului. Cu alte cuvinte, Occidentul dorește să-și extindă zona de influență și asupra Mării Caspice.

Uniunea Europeană, prin intermediul programelor TRACECA (Transport Corridor Europe-Caucasus-Asia) și INOGATE (Interstate Oil & Gas Export to Europe), contribuie în egală măsură la realizarea mai multor rețele de comunicații. Cât s-a realizat din aceste proiecte, rămâne de discutat.

Conflictele potențiale din regiune și costul foarte ridicat al majorității acestor proiecte fac incertă realizarea lor.

Care sunt însă opțiunile țărilor din zonă?

a. Opțiunile Azerbaidjanului

Conducătorii consorțiului AIOC s-au hotărât, la vremea respectivă, să trateze problema transportului petrolului în două faze:

- transportul de petrol «inițial» - în jur de 5 milioane tone pe an până în 2003;
- exportul, începând cu anul 2004, de petrol «principal» de 15 milioane tone în faza de început, apoi de 75 milioane tone în 2020.

În octombrie 1995, dată la care AIOC ar fi trebuit să ia o decizie intermediară, numai Baku - Supsa și Baku - Groznâi - Novorosiisk au rămas în discuție. Și unul și celălalt se sprijineau pe oleoductele existente, ceea ce reducea considerabil costurile și făcea posibil exportul în cel mai scurt timp.

Cea de a doua linie reținută de AIOC a fost pusă în serviciu în ianuarie 1999. Costul său a fost de 590 milioane dolari, în loc de 231 milioane prevăzut inițial. Acest cost sporit a generat îndoieli cu privire la rentabilitatea proiectului. Există, de asemenea, foarte multe incertitudini cu privire la securitatea acestui traseu (care trece prin Cecenia).

În ceea ce privește transportul petrolului principal (avându-se în vedere și interesele Turciei), noile state independente și Statele Unite au susținut traseul Baku – Ceyhan, care s-a realizat deja, în pofida tuturor problemelor care au existat, inclusiv a aceleia că Turcia se află într-o zonă seismică.

b. Opțiunile Turkmenistanului

Construirea de noi linii de transport au constituit și constituie și la ora actuală pentru Turkmenistan o prioritate. În 1997 a fost inaugurat un gazoduct care leagă Korpedja de orașul Kurt Koy în nordul Iranului. Acesta poate fi considerat primul succes, în sensul că a fost prima linie necontrolată de Rusia. Finanțat de Iran,

acest gazoduct putea face parte dintr-un plan mai vast privind transportul petrolului prin această țară. De altfel, Iranul a făcut presiuni foarte mari în acest sens.

După trei ani de negocieri, Turkmenistanul și Turcia au convenit, în primăvara anului 1997, construirea unui gazoduct de 3800 km între zăcămintul de la Shatlik și Europa Occidentală via Iran. Americanii au insistat pentru un gazoduct care să evite teritoriul iranian și au decis să finanțeze un gazoduct transcaspic. Președintele de atunci al Statelor Unite, Bill Clinton, a subliniat că un gazoduct care să lege zăcămintul Shatlik de orașul turc Erzurum ar putea să fie terminat în 24 de luni, cu un cost total de 3 miliarde de dolari. Dar, cum se știe, proiectul nu a fost aprobat.

Exportul gazelor turkmene către Turcia și Europa Occidentală se izbește totuși de numeroase obstacole: seismicitatea ridicată a zonei, absența unui statut juridic al Mării Caspice corespunzător noii situații, contenciosul teritorial cu Azerbaidjanul privind zăcămintele Kiapaz, Chirag și Azeri. Dar conducta Baku-Cezhan a fost realizată.

Pe de altă parte, Iranul - care deține 14% din rezervele mondiale de gaze naturale - este un potențial concurent pentru Turkmenistan. Iranul a semnat în toamna anului 1997 un acord cu guvernul turc pentru livrarea a 30 de miliarde de metri cubi pe an începând cu anul 2005 grație unui gazoduct care trece pe sub Marea Neagră. Botezat „Fluviul albastru“, acest proiect este considerat prioritar de Gazprom care s-a asociat cu compania italiană ENI pentru a accelera realizarea lui. Or este puțin probabil că piața turcă, în pofida creșterii sale și a dezvoltării Turciei, va putea absorbi cantitățile prevăzute prin contractele iraniene, ruse și turkmene. Proximitatea țărilor mari consumatoare de energie – Pakistanul, India, China – incită guvernul turkmen să vizeze exportul a o parte din producție în Asia de Est și în Asia de Sud-Est.

c. Opțiunile Kazahstanului

Kazahstanul încă exportă mai puțin petrol decât ar putea să o facă, datorită insuficienței infrastructurilor existente. Kazahstanul a căutat căi de export evitând teritoriul rus. În septembrie 1996 și-a exprimat intenția de a se racorda la «culoarul transcaucazian» și a convenit să-și coordoneze politica petrolieră cu Azerbaidjanul. Câteva luni mai târziu, aceste două țări au semnat un acord de principiu pentru construirea unui oleoduct transcaspic care să permită exportarea petrolului brut din Tenguz spre Ceyhan.

«Drumul oriental» face obiectul unei atenții crescânde. Acordul semnat la Alma-Ata cu ocazia vizitei primului ministru chinez menționează că CNPC se angajează să construiască un oleoduct care să lege vestul Kazahstanului la complexul petrolier din Karamay în provincia Xinjiang. Costul acestui proiect – mai mult de 4 miliarde de dolari după studiile de fezabilitate preliminare – exclude totuși realizarea pe termen scurt.

Euforiei anilor '95-'98, în care au fost semnate contracte fabuloase, i-a urmat un anumit scepticism. Scăderea costului hidrocarburilor a întârziat – chiar a compromis - realizarea proiectelor considerate ca fiind decisive pentru viitorul regiunii, în special construirea oleoductului Baku - Ceyhan. Ulterior însă proiectul a fost reluat și finalizat.

S-a creat în mod artificial o «bulă strategică» în jurul Caspicii. Această soluție, foarte costisitoare, nu poate înlocui Orientul Mijlociu, mai ales că producția acestuia trebuia să crească sensibil în viitorii 15 ani. Culoarul (spațiul) strategic energetic Caucaz, Marea Caspică, Asia Centrală, după războiul din Irak din martie-aprilie 2003 și efortul de normalizare a situației în această țară, devine deosebit de important, dar nu ca alternativă la resursele Orientului Mijlociu, ci ca strategie de gestionare a zonelor conflictuale și de control global al resurselor de hidrocarburi.

Unul dintre oficialii irakieni a afirmat că Irakul deține cele mai mari zăcăminte de petrol din lume, rezervele sale de petrol fiind de 350 de miliarde de barili, cu 100 de miliarde mai mult decât cele ale Arabiei Saudite, considerată a fi țara cu cele mai mari resurse energetice din lume probate. Iranul și Irakul se întrec în a anunța noi zăcăminte, care de care mai uriașe.⁸ Unii dintre analiști susțin însă că afirmațiile respective au suporturi reale și, de fapt, cauza războiului din Irak a constituit-o tocmai punerea în operă a unor politici și strategii de control al acestor uriașe resurse.

La aceste realități, se adaugă și cele ale uriașelor zăcăminte de petrol din Siberia și, mai ales, cele existente în Oceanul Arctic. Cum bine se știe, bătălia pentru resursele petrolifere arctice deja a început, fiecare dintre beligeranți căutând să-și poziționeze cât mai bine forțele și mijloacele.

⁸ <http://www.infonews.ro/article106585.html>

Ce a mai rămas din foaierul perturbator

Asia Centrală cuprinde următoarele țări: Kazahstan, Kirghizstan, Turkmenistan, Tadjikistan și Uzbekistan. Tot în Asia Centrală vom include și Afghanistanul. Este o regiune foarte complexă, care cuprinde o bună parte din vechiul foaier perturbator din antichitate și Evul Mediu. Este însă o regiune bogată în resurse, pentru care, până la 11 septembrie 2001, se prevedea o adevărată bătălie. După 11 septembrie, se pare că bătălia a devenit mai mult cooperare sau, în orice caz, parteneriat sau parteneriate (fără a se exclude însă confruntarea).

Zăcămintele de petrol ale Kazahstanului, spre exemplu, sunt de 50 miliarde barili, mult mai substanțiale decât ale Arabiei Saudite, iar Turkmenistanul dispune de uriașe zăcăminte de gaze naturale. Aceste bogății nu sunt exploatare decât în proporție de 1,5% din cauza lipsei conductelor. Noua situație ivită după 11 septembrie 2001 a favorizat și această zonă. Americanii au dispus, cel puțin pentru câțiva ani, câteva mii de soldați în Kirghizstan și Uzbekistan, acordă asistență militară și un ajutor, pentru Uzbekistan, de 100 milioane dolari.

Această prezență va avea, fără îndoială, un rol important în reconfigurarea economică și a mediului de securitate din Asia Centrală. Deși unii observatori apreciază că Rusia și China nu văd cu ochi buni această prezență americană în Asia Centrală, Statele Unite vor juca, după toate probabilitățile, un rol important în acest spațiu, rol care, în ultimul timp, este destul de bine înțeles, atât de China, care are nevoie nu numai de uriașe cantități de petrol datorită dezvoltării sale economice impetuoase, ci și de o anumită „susținere“ sau măcar înțelegere americană în rezolvarea problemelor din provincia Xianjiang și din Tibet, cât și de Rusia, care, probabil, va participa sau va dori să participe masiv la programul de construcție a conductelor ce vor traversa Afghanistanul spre porturile pakistaneze și, după vechile proiecte, spre Marea Neagră.

În actualele conjuncturi, importanța Asiei Centrale crește, deci, enorm. Referindu-se la noua filozofie a raporturilor planetare, Jean-Christophe Rufin vorbește de o nouă linie de fractură între Nordul stabil și Sudul nedezvoltat, instabil, generator de tensiuni, crize și conflicte. O astfel de linie ar trece, prin spațiul asiatic, pe la sud de China, prin Asia Centrală, prin Caucaz și pe la sud de Turcia. De unde rezultă că țările din Asia Centrală s-ar afla pe o nouă falie, pe o zonă de fractură, de data aceasta nu între civilizații, ci între economii. Totuși, din Kurdistan și până în Valea Fergana, are loc o recompunere a mediului de securitate, pornind în primul rând de la resurse, dar și de la problemele sociale, de frontieră și religioase. Asia Centrală, Orientul Mijlociu și Rusia dispun de rezerve capabile să satisfacă cererea mondială crescândă de hidrocarburi pentru un sfert de veac. Dar prospectarea zonei se continuă.

Kazahstanul se află pe locul 9 în lume în ceea ce privește rezervele petrolifere. Numeroase companii occidentale – îndeosebi americane – prospectează în continuare zona, întrucât există încă uriașe rezerve neexplorate încă.

Turkmenistanul dispune de 8.087 milioane m³ de gaze, după datele FMI, în timp ce Iranul are 11.380 milioane m³, iar Statele Unite doar 5.645 milioane m³.

În 2010, rezervele de gaze din Kazahstan ajung la 2 trilioane m³, iar producția la 36 milioane m³.

Se prevăd, în proiectele ruse și ale UE, conducte care să pornească din Asia Centrală spre Marea Neagră. Ankara a limitat în 1994, trecerea tancurilor petroliere prin strâmtori (desigur, pentru a forța proiectul conductei Baku – Ceyhan, care, la această oră, este deja în funcțiune), dar s-au găsit soluții. Există un proiect ruso-greco-bulgar care prevede transportul petrolului de la Batumi și Novorosiisk cu tancuri petroliere până la Burgas și, de aici, prin conducte, spre Grecia și Italia. Mai există și alte proiecte, dintre care cel mai probabil este nu Nabucco, ci South Stream.

Există însă și alte proiecte, care vor avea o finanțare pe măsură. Unul dintre acestea se referă la construirea unui gazoduct care să lege Turkmenistanul, prin Afghanistan, de Pakistan (portul Gwar); acest proiect costă 2 miliarde de dolari, iar gazoductul va fi dublat de un oleoduct.

Problemele, deși merg spre soluții în general acceptate de marii actori și de țările din zonă, nu sunt puține și nici ușor de rezolvat. Există în zonă tensiuni religioase, probleme de frontieră, iar dependențele economice nu sunt încă interdependente. Aici nu poate fi vorba de interdependențe (un politolog spunea că interdependențele economice duc la război), nici de integrare (integrarea este precedată de coordonare, iar așa ceva, deocamdată, este greu de realizat aici), datorită numeroase instabilități. Dar evenimentele de la 11 septembrie 2001, alăturarea țărilor din zonă la coaliția antiteroristă, parteneriatul strategic ruso-american, parteneriatul strategic rus-o chinez, cel al Uniunii Europene cu China și cu India etc. au schimbat foarte mult perspectiva. Este posibil ca, în scurt

timp, rezervele petrolifere din Asia Centrală să ia drumul porturilor din Pakistan și, poate, și al celor din Marea Neagră.

La 22 iulie 2002, UE a semnat un acord cu Kazahstanul asupra oțelului, care autorizează această țară să-și sporească exporturile cu 34% în spațiul european al UE pe tot parcursul anului 2002 și cu 2,5% în anii următori.

La vremea respectivă, președintele Nazarbaiev a propus Consiliului Parteneriatului euro-atlantic formarea unui grup de lucru în cadrul serviciilor de informații astfel încât să se prevină infiltrarea în Europa a organizațiilor teroriste internaționale care-și recrutează membrii din Asia Centrală. În acest sens, al a propus și crearea unor centre de antrenament pentru grănicerii țărilor membre.

Kazahstanul spera să reducă dependența sa economică, mai ales în problema exploatării petrolului, și gazelor și să devină lider regional în domeniul energiei nucleare și în producția farmaceutică.

Marile puteri care au interese în zonă – Rusia, Statele Unite, Uniunea Europeană, China, India și chiar Japonia – vor continua însă colaborarea lor și, evident, confruntarea lor, în vederea creării condițiilor pentru introducerea în circuit a resurselor din Asia Centrală. În aceste condiții, problema independenței economice a Kazahstanului și celorlalte țări din Asia Centrală nu mai poate fi realistă. Fără investiții serioase, nici unul dintre proiectele de transport al petrolului și gazelor spre zonele de consum nu va putea fi realizat.

Înainte de 11 septembrie 2001, zona Caucazului, Asia Centrală și cea a Țărilor Baltice erau considerate zone interioare – *innerland* – ale Rusiei (Rusia fiind un teritoriu pivot sau un *heartland*). Inelul următor era unul exterior, alcătuit din Japonia, China, India, Orientul Mijlociu și Balcani. Evident, aceste inele erau diferite. Cel interior ținea de exploatarea imediată a unor resurse și de o anumită stare de securitate, cele exterioare se defineau pe interesul zonal al Rusiei, pe politica ei economică și de parteneriate strategice. După 11 septembrie, lucrurile s-au schimbat. Rusia își concentrează acum atenția asupra unor zone interne vitale – Caucaz, Siberia, Extremul Orient –, în timp ce Baltica și Asia Centrală devin inelul exterior de interes imediat, pentru care Moscova va colabora cu Uniunea Europeană, cu Statele Unite, cu China, cu Japonia, precum și cu întreaga Regiune Asia-Pacific.

Acest inel exterior de interes imediat este foarte important pentru securitatea Rusiei, dar efortul acesteia nu se mai îndreaptă nemijlocit către aceste zone (pentru care se simțea cândva responsabilă), ci către parteneriatele strategice angajate de Rusia și care au în vedere tocmai securizarea zonei. Este vorba de o nouă distribuție de roluri. Este o politică bazată pe do ut des (îți dau ca să-mi dai), care pare a fi benefică pentru toată lumea, inclusiv pentru țările din zonă, și care, dacă nu va fi torpilată de alte interese egoiste, va pregăti Asia Centrală pentru o viitoare integrare în sistemul global. Aceasta este, bineînțeles, partea optimistă a politicilor și strategiilor care vizează coridorul energetic strategic. În realitate, bătălia pentru resurse, piețe, putere și influență este mai acerbă ca oricând, iar beligeranții nu sunt dispuși în nici un fel să încheie vreo pace energetică planetară.

Modelul de conflict din țările Asiei Centrale este unul în care se pot angaja grupuri religioase (în zonă, există un mozaic de religii) sau de natură asimetrică. Dar, dincolo de determinările conflictuale interioare – specifice de milenii foaierului perturbator – se situează efectele acestei uriașe bătălii dintre mariconsumatori.

În momentul de față, Afghanistanul se află sub control. Desigur, nu este încă stabil și, probabil, nici în anii viitori nu va fi. Dar Afghanistanul reprezintă o zonă-cheie în transportul petrolului spre porturile pakistaneze. Iar resursele sale strategice de litium, cupru și alte materiale descoperite recent va amplifica și mai mult argumentelor acestei uriașe bătălii pentru coridorul energetic în care Marea Neagră nu este un simplu marginal, ci poate deveni o importantă bază sau un semnificativ pivot euro-asiatic.

Înainte de evenimentele care se derulează acum în zonă, Turkmenistanul, Pakistanul și Afghanistanul discutaseră problema construirii unui gazoduct de 1.200 km. Dar un astfel de proiect, cu un Afghanistan în război, cu un Turkmenistan condus de un dictator care s-a autorebotezat Turkmenbâchi (Tatăl tuturor turcilor) era greu de imaginat că poate fi realizat (mai ales finanțat).

Afghanistanul a pus dintotdeauna probleme, inclusiv pe timpul stăpânirii britanice. La ora actuală, există însă interesul ca țara să fie scoasă din circuitul rețelilor teroriste și stabilizată. Foarte multe dintre proiectele legate de Asia Centrală vor depinde de acest obiectiv. Rusia, Statele Unite, Uniunea Europeană, Japonia și China sunt interesate de stabilizarea zonei, desigur, fiecare într-un anume sens, într-o anume dinamică și potrivit unui anume interes. Acceptarea americanilor ca parteneri strategici reprezintă, în cea mai mare măsură, o soluție cel puțin viabilă, întrucât este nevoie de o colaborare internațională pe măsură pentru rezolvarea problemelor de securitate din regiune.

Probabil, tensiunile din interiorul Afghanistanului vor continua, dar prezența contingentului internațional și a NATO va conduce încet-încet la instituirea unui regim favorabil politicii care se dorește a fi implementată în zonă. Cel puțin, așa se speră. Dacă proiectul nu va reuși, eșecul va fi uriaș, cu implicații greu de gestionat.

Și în anii următori, vor fi continuate, probabil, acțiunile grupurilor de talibani care nu au fost încă neutralizate, dar resursele lor se vor împuțina și, în cele din urmă poate se vor epuiza. Chiar dacă o parte dintre acțiunile lor sunt sprijinite de rețelele Al-Qaida și de organizații ale fundamentalismului islamic, destul de numeroase în zonă și în Asia de Sud-Est, forța internațională și noua filozofie a parteneriatelor strategice constituite în special pentru exploatarea resurselor asiatice, stabilizarea zonelor tensionate și pregătirea lor pentru procesul de globalizare se vor impune din ce în ce mai mult. În Afganistan există, la ora actuală una dintre cele mai mari concentrări de forțe și de interese, iar cartea care se joacă este una de mare interes strategic, chiar dacă nu pare. Această nouă redimensionare se speră să fie benefică atât pentru reconstrucția și stabilizarea, într-o nouă arhitectură, bazată îndeosebi pe parteneriate și colaborare, a spațiului euro-asiatic, cât și pentru valorificarea resurselor și înlăturarea vechilor zăplazuri geopolitice care opuneau spațiul-pivot altor spații, țările continentale țărilor maritime, Estul Vestului și Sudul Nordului. Lumea trebuie să fie totuși unitară.

Uniunea Europeană pare foarte interesată de soluționarea problemelor sale energetice, atât prin gestionarea situației din coridorul energetic esențial, cât și prin extinderea procesului de căutare a soluțiilor și pe alte zone.

Cel de al treilea pachet legislativ energetic al UE încurajează investițiile în infrastructură, îndeosebi în cea transfrontalieră. În acest sens, Comisia a stabilit șase priorități: *elaborarea unui plan baltic de interconectare care să conexeze mai bine regiunea de restul Europei, să consolideze securitatea și să accentueze diversitatea furnizării de energie în zonă, în acest sens fiind alcătuit, în 2008, un grup la nivel înalt, iar în 2009, s-a trecut la faza de implementare; coridorul de gaz sudic pentru alimentarea din zona caspică și Orientul Apropiat, în care este inclus și Nabucco, vizează gazul din Azerbaidjan și din Turkmenistan și crearea unui consorțiu – Caspian Development Cooperation – care să achiziționeze acest gaz; elaborarea și punerea în aplicare a unui plan de acțiune pentru gazul lichefiat; realizarea unui inel energetic mediteranean prin care rețelele europene de gaz și electricitate vor fi extinse pentru a conecta Europa de nordul Africii, precum și realizarea unor proiecte de valorificare a energiei solare și eoliene; interconectarea rețelilor de electricitate și gaz pe direcția nord-sud cu țările Europei Centrale și de Sud-Est și crearea unei comunități energetice; realizarea unei rețele electrice în jurul Marii Nordului.*

În loc de concluzie

În aceste condiții, vor fi necesare proiecte și pentru securitatea energetică a țărilor din zona Mării Negre. Unele vor fi, desigur, în viziune europeană, altele vor cere acțiuni și inițiative locale și regionale. De exemplu, realizarea unei autostrăzi circulare în jurul Mării Negre ar necesita și conceperea unui sistem de securitate a arealului energetic corespunzător. Se pun însă, din ce în ce mai tranșant, următoarele întrebări care așteaptă de multă vreme un răspuns: Poate regiunea Mării Negre, cu potențialul ei modest, cu țările ei aflate într-un proces de reformă fragmentat, bulversat și mărunțit de actuala criză, de realități complicate și neîmpliniri durabile, de fantasmă ale istoriei și de probleme nesoluționate, să participe efectiv la procesul de liniștire a foaierului perturbator și de valorificare și în folos propriu a uriașului potențial energetic existent în acest uriaș coridor energetic al lumii? Cum va face acest lucru, când ea nu este în măsură să valorifice în mod corespunzător nici potențialul energetic de care dispun Marea Neagră și câmpurile petrolifere ale României, vândute la alții sau, pur și simplu, uitate sau părăsite? Cu ce mijloace va realiza implicarea în marile proiecte, când industria petrolieră a României a fost transformată efectiv într-un morman de fiare vechi, din care, se mai află vreo două trei grămezi pe danele celui mai mare port din Marea Neagră, al patrulea din Europa, Constanța, uitat și el la margine României, așteptând să fie încărcate și duse spre alte orizonturi? Cu ce investiții, când criza financiară a lovit atât de crunt România, încât țara, prin guvernarea ei, a fost nevoită să se îndatoreze la FMI pe zeci de ani?